

Posudek diplomové práce Diany Benediktové
Pracovní návody z hlediska porozumění

Kol. Benediktová se v diplomové práci věnuje problematice textů, které označuje jako pracovní návody. Je otázka, zda oba druhy textů (kuchařský předpis + příbalový informační leták) lze k pracovním návodům bez větších pochyb přiřadit (leđa snad, že bychom nebrali v úvahu jejich rozdílnost). Možná by bývalo vhodné v práci zvážit (v opoře o existující odbornou literaturu) „střechovou kategorii“ text návodový (dominantní funkce návodová + realizace postupem návodovým) a v jeho rámci rozlišit různé žánry (viz Světlá, 2002: návod k použití, návod k obsluze, montážní návod/návod k instalaci, pracovní postup/pracovní návod – kuchařský předpis jako jeho ustálený žánr). I pak by ale bylo podle mého názoru sporné, zda příbalový informační leták lze jako text návodový označit (dominuje mu funkce návodová / je realizován návodovým postupem?). V souvislosti s textem, s nímž diplomantka pracovala (s. 70), i v ukázkových textech předchozích lze o dominanci návodové funkce a/nebo dominanci návodového postupu pochybovat (figurují jen ve zlomcích celku textu).

Primární pro autorku ovšem byla otázka, zda Češi (slyšící a neslyšící) oběma druhům textu rozumí; v případě kuchařského předpisu bylo porozumění ověřováno v „reálu“ (respondenti vařili), v případě druhém prostřednictvím testu. Jak ukazuje seznam literatury, autorka k svému tématu prostudovala řadu titulů odborné literatury (a seznámila se s řadou kuchařek, technických návodů, příbalových informačních letáků).

Je ale škoda, že seznam literatury není zpracován dost pečlivě – jen namátkou: u monografických titulů je uváděna paginace (např. s. 87 aj.), v titulech časopiseckých nebo sborníkových paginace zase chybí (např. s. 88, 90), editoři jsou uváděni někdy za titulem práce (s. 86), někdy před ním (s. 87), někde editor/redaktor uveden není (s. 87). Výbor z Jakobsona se nejmenuje Poetická lingvistika, ale Poetická funkce (autorka zřejmě četla studii Lingvistika a poetika – její paginace ale chybí, resp. je uvedena v podobě „s. 77-78“), křestní jméno autora/autorů je obvykle zkracováno, někdy (s. 88) nikoliv, jako vědecký redaktor Mluvnice češtiny 3 je v mluvnici uveden J. Petr, nikoliv F. Daneš (s. 86) aj.

Dost možná, že autorku více zaujalo téma samo než jeho „technické“ zpracování (srov. i níže); k tomu přistupuje ještě to, že větší pozornost věnovala souhrnu poznatků o porozumění, o pracovních návodech a kuchařských receptech (s. 9-61) než vlastnímu výzkumu, zvl. interpretaci získaných dat (s. 62-84) – ze získaného materiálu by se bezpochyby dalo vytěžit víc. Poznatky získané studiem odborné literatury jsou v první části práce reprodukovány s jistým „programovým“ nadhledem, ne vždy však úplně přesně /pečlivě (viz níže). V částech věnovaných popisu sledovaných textů (část 3,4) se autorka věnuje jednak grafickému členění, jednak slovní zásobě. Není mi jasné, proč do sféry svého zájmu nezahrnula také gramatiku (i ta je pro porozumění nepochybně relevantní). Bylo by možné vysvětlit to při obhajobě?

Při práci s jazykovým materiálem a/nebo ve výkladech „lingvistických“ se autorka ne vždy pohybuje na pevné půdě: opakovaně např. používá termíny „explicita“ (explicitnost), „numerace“ (numerále?), také stylistika (namísto stylistik, s. 35), jako zeugma označuje (s. 24) spojení, v němž o zanedbání dvojí vazby nejde, v kap. 2 má sice zařazenou podkapitulu „Normy, pravidla, konvence“, s pojmem /termínem stylová/žánrová norma ale ve výkladu soustavněji nepracuje, dost možná proto, že o existenci těchto norem – v rozporu s poznatky současné stylistiky – pochybuje (srov. s. 37, kde se konstatuje, že neexistuje zákon ani norma pro psaní kuchařských receptů). V úvahách o porozumění výrazům, které autorka označuje jako „ne zcela jednoznačné“ (jmenovány jsou „zpěnit, dozlatova, osmahnout, utřít“), autorka pracuje s Klégrovým Tezauzem, nikoli s výkladovými slovníky češtiny. Kdyby je byla bývala užila, bylo by jasné, že – namátkou – význam výrazu „utřít“ vyložen je (SSČ, 1994, s. 478 = „třením zpracovat“, s příkladem „u.žloutky s cukrem“). V případě práce s výkladovými

slovníky češtiny by ovšem nebylo možno položit (s. 13) otázku „Mám-li tedy utřít máslo nebo sůl s česnekem, ubiji je argumenty či na ně vezmu kus látky a saponát“? Výrazy „trocha, troška, trošek“ (s. 44) jsou v SSČ charakterizovány jako substantiva. Příklad (s. 26) na možnosti volného slovosledu („Chlapec políbil dívku / Chlapce políbila dívka“) je chybný, jako základní slovosled se v Mluvnici češtiny III neoznačuje slovosled SVO. Na s. 60 by bylo bývalo žádoucí označit různé druhy adverbii příslušnými lingvistickými termíny, ne je vymezovat na základě toho, na jaké otázky „nám odpovídají“, to platí i pro věty „uvozené např. máte-li, pokud jste, v případě, že...“ (s. 61). Možná jen neobratná stylizace (s. 47 o adverbii typu občas, trošku, zlehka, téměř doměkka) vede čtenáře k názoru, že autorka ztotožňuje správnost a „skutečný význam“ (srov. „Výklad těchto výrazů je velice subjektivní a těžko tak určit jejich správnost, skutečný význam“). Ona „subjektivnost výkladu“ platí i pro slovníky? Termín „mnohovětné konstrukce“ (s. 54) neznám – mohla by autorka při obhajobě sdělit, z které syntaktické příručky vychází? A co tímto termínem označuje? Pokud snad souvětí, pak o kolika větách musí být, aby mohlo být jako „mnohovětné“ označeno? Jak rozumět (s. 59) vyjádření týkající se výskytu zájmen, kde se píše „... ta odvozená od tázacího zájmena jakýchkoli, kterýchkoli ...“? Tázací zájmeno jakýchkoli, kterýchkoli v češtině neexistuje (zájmena jakýkoli/v, kterýkoli/v – abych je uvedla v citátovém tvaru – jsou neurčitá). A: která „odvozená“ zájmena má autorka na mysli? Mohla by je vyjmenovat? Na s. 45 chybí u výkladu o slovesech a jejich tvarech užívaných v návodových textech infinitiv a zvrtné pasívum; i ty (vedle tvarů uvedených autorkou) apelovou funkci, byť příznakově, nesou (je ovšem možné, že v receptech, které autorka četla, se tyto tvary nevyskytly). Bylo by žádoucí, aby se autorka ke všem těmto problémům při obhajobě vyjádřila.

Je škoda, že se v práci, která je očividně výrazem autorčina zájmu o téma, výše pojmenované problémy objevují. Podobně je škoda, že kvalitu práce snižují i občasné porušování norem odborného vyjadřování, přinejmenším ve dvojitým dalším ohledu: Jednak je to (1) snaha o „aktualizaci“ podání, např. na s. 12,13; je přitom otázka, zda jako aktualizací chápat i výrazy a formulace typu „jít po textu“ („Ve chvílích nejistoty se obrací k obrázkům, jinak jde více po textu“ nebo „zdrchnout“ („směs se mu zdrčne... zdrenutou směs ...“); jednak – a vedle toho - také (2) ne dost explicitní podání (např. s. 65: „Ovlivní to výběr? Rovněž způsob, kterým je kladen chléb do pekáčku, v textu „narovnejte mírně přes sebe 4 chlebové trojúhelníky“, toto narovnání lze provést různými způsoby“). Vůbec platí, že „domýšlení“ autorka často nechává na čtenáři, své názory, argumenty ani svá zjištění neargumentuje, např. s. 10: „Explicitní inferenci vyžaduje např. tento text: U ambenonia jsou nežádoucí účinky vystupňováním jeho účinků farmakologických.“ Nízká explicitnost podání (přitom explicitnost je podstatnou vlastností odborného vyjadřování) se vyjevuje také ve shrnutích: např. „vytvořené“ inference se zde jen (ve výčtu) pojmenovávají, aniž by bylo jasné vysvětleno, jak a na základě čeho autorka dospěla k tomu, že respondent „vytvořil“ právě tyto inference. Bylo by možné při obhajobě doložit (např. ve vztahu k s. 80), jak konkrétně autorka ke svým závěrům o vytvořených inferencích dospívala? U popisu výzkumu kuchařských předpisů není explicitně uvedeno, který respondent je slyšící, který neslyšící (čtenář je nucen vyhledávat v příloze - seznamu respondentů), chybí explicitní souhrnné srovnání porozumění u slyšících a neslyšících respondentů (i zde autorka zřejmě očekává, že si je čtenář doplní z dílčích zjištění sám).

Z řady dalších poznámek /připomínek, které k textu mám, uvedu formou otázek alespoň tři:

- Na s. 62 se píše: „Zjišťujeme, jakých taktik respondenti při recepci textu využívají, jaké inference u nich probíhají a jak velkou úlohu hraje při porozumění respondentova zkušenost.“ Není mi jasné, jak konkrétně taktiky (je to totéž, co strategie?), inference (viz výše) a respondentovu zkušenost autorka zjišťovala, resp. o jaká fakta svá konstatování opírá. Mohla by to autorka doložit na konkrétních příkladech?

- Na s. 79 je předpis k vaření fazolek označen jako text, který má „nízkou explicitu“. Čím /jakými prostředky je tato vlastnost textu nesena?

- Jak by autorka vymezila text?

V diplomové práci se objevují (byť ne v příliš nadměrném počtu) překlapy, typograficky a pravopisně jsou nestandardní některé poznámky pod čarou. Pravopisné (zvl. interpunkční) prohřešky jsou poměrně časté (např. s. 11, 13 (3x), 20, 22, 24, 27 ...74, 79, 81), problémy se stylizací snad ještě častější (viz už výše + další, jen např. „Fazolky cedí v cedníkem“ s. 79, „V této práci budeme považovat návod za samostatnou jednotku v oblasti stylistiky s návodovou funkcí“ (s. 35 – tj. stylistika má návodovou funkci?), s. 53 „vzájemném vlivu přípravku s jinými léčivými“ – „zda požit lék před, během, po jídle...“; k věcným chybám srov. např. záměnu fazolek za fazole (s. 79), „vařené“ fazolky (s. 73), dále např. „ na stránky Pevnosti, centra pro český znakový jazyk“ (s. 63) aj.

Závěr:

Diplomová práce D. Benediktové se v rozsáhlejší části věnuje shrnutí poznatků, jimiž lingvistika disponuje o porozumění a o textech, které autorka řadí k pracovním návodům, a snaží se postihnout jejich charakteristické rysy. V kratší části pak popisuje výzkum toho, zda slyšící a neslyšící respondenti vybraným textům rozumí; zde by čtenář očekával hlubší vhled do získaného materiálu (resp. explicitnější výklad tohoto vhledu). Z práce je patrný autorčin zájem o téma, jeho zpracování je ale (zvl. pokud jde o lingvistický úhel pohledu) ne dost poučené (nebo, v lepším případě, ne dost dbalé). Jistá nedbalost se projevuje i v „technickém“ zpracování textu. Práce nicméně splňuje požadavky na diplomovou práci kladené a může být podkladem k obhajobě.

Alena Macurová

13.6. 2013

Návrh klasifikace: dobře - velmi dobře (podle obhajoby)